

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІЦІЇ В СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ТА США В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ У ВНЗ УКРАЇНИ

THE LEGAL STATUS OF POLICE OFFICERS IN LAW ENFORCEMENT AGENCIES OF UKRAINE AND US IN CONTEXT OF UNIVERSITY STUDY TOPICS IN UKRAINE

Жалій Т.В.,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства, докторант
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*

У статті висвітлюються особливості правового статусу органів поліції в Україні та США на основі аналізу актів національних законодавств. Простежується порядок формування, повноваження та структура поліції обох країн. Зроблено висновок про схожі та відмінні риси, які визначає форма територіального устрою та політичні традиції. Доводиться необхідність вивчення матеріалу у ході опанування правознавчих дисциплін вищої школи.

Ключові слова: кримінальна поліція, патрульна поліція, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення (Корпус оперативно-раптової дії).

В статье освещаются особенности правового статуса органов полиции в Украине и США на основе анализа актов национальных законодательств. Прослеживается порядок формирования, полномочия и структура полиции обеих стран. Сделан вывод о схожих и отличительных чертах, которые определяет форма территориального устройства и политические традиции. Доказывается необходимость изучения материала в ходе освоения правоведческих дисциплин высшей школы.

Ключевые слова: криминальная полиция, патрульная полиция, полиция охраны, специальная полиция, полиция особого назначения (Корпус оперативно-внезапной действия).

In the article peculiarities of legal status of police in Ukraine and United States based on an analysis of national law. Traced formation, structure and powers of police in both countries. The conclusion about similarities and differences that determine form of territorial division and political traditions. The necessity of learning material during capture jurisprudential disciplines of higher education.

Key words: criminal police, patrol police, police protection, special police, special police purpose (Case operational and sudden action).

Актуальність теми. Злагоджена система правоохоронних органів та дієвий механізм їхньої роботи є однією з ознак суверенної та демократичної держави. Тому всі сучасні держави романо-германської та англо-американської правових систем передбачають функціонування відповідних органів виконавчої влади. Українське законодавство зазнало змін, а тому ухвалений Верховною Радою України закон містить норми про діяльність Національної поліції в Україні, яка буде складатися з кримінальної та патрульної поліції, поліції охорони, спеціальної поліції та поліції особливого призначення КОРД (Корпус оперативно-раптової дії). Оскільки це нова інституція для нашої держави, на нашу думку, варто вивчити досвід іноземних держав у висвітленні цього питання та простежити особливості правового статусу поліції в Україні та зарубіжних країнах.

У статті проаналізуємо повноваження поліції в Україні та Сполучених Штатах Америки (далі – США) на предмет функцій, мети, завдань, порядку формування та принципів діяльності цих правоохоронних органів у контексті необхідності включення такого матеріалу до навчальних програм правознавчих дисциплін вищої школи.

Розкриваючи рівень досліджуваності проблеми в науковій літературі, вкажемо, що інформаційно насиченими для нашого дослідження є узагальнюючі праці [1; 2; 5]. Досвід організації правоохоронних органів в інших країнах стали предметом вивчення

С. Асямова, А. Губанова, В. Заросила [1; 2; 5]. Різні аспекти організації й діяльності поліції знайшли своє відображення в дослідженнях В. Макаручка, М. Смирнова, Д. Шалягіна, К. Яковлев [6; 8–9].

Виклад основного матеріалу. Для аналізу сучасних принципів організації поліції в Україні на сучасному етапі ми використали норми правових актів вищої юридичної сили: Конституції України від 28 червня 1996 року, законів України «Про міліцію» (закон втратив чинність на підставі Закону від 02.07.2015), «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року, підзаконного акта «Положення про Національну поліцію», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 38 жовтня 2015 року [3–4; 7].

Тож запропонуємо фактичний матеріал про функціонування цих органів в Україні та США, який доречно використовувати і при вивченні правознавчих курсів майбутніми фахівцями різних напрямів підготовки.

Уперше знаходимо дані про використання терміну «поліція» німецьким юристом Мельхіором фон Оссе, котрий служив канцлером у курфюрста Саксонського у середині XVI століття. У подальшому Ніколя де Ламар – автор «Трактату про поліцію» (1705 рік) – використовував це слово в значенні «громадського порядку». У сучасному розумінні поліцією вважається Столична поліція Лондона, засновником якої вважають Роберта Піля (1829 рік) [1, с. 24].

Закон України «Про Національну поліцію» і Положення про Національну поліцію, затверджене

постановою Кабінету Міністрів України 28 жовтня 2015 року, визначають правовий статус цього органу виконавчої влади.

Поліцейська система США виникла під впливом демократичних ідей Декларації незалежності 1776 і принципів Конституції 1787 р. Десята поправка до Конституції США говорить: «Влада, яка не передається цією конституцією в руки Сполучених Штатів і користування якої окремими штатами в ній не обумовлено, надана штатам і народу. Згідно з цією нормою вся діяльність поліції штатів, міст, округів регламентується конституціями і законами штатів, а також виданими на їхній основі нормативно-правовими актами органів місцевого самоврядування (для прикладу: міський поліцейський ордонанс, «Клятва поліцейського», «Моральний кодекс працівників правоохоронних органів») [2, с. 125].

Фахівці з проблеми вказують, про особливості діяльності поліції США, яка полягає у відсутності жорсткої ієрархічної системи і не має однакової організаційної структури. Поліцейські департаменти штатів у своєму повсякденному житті керуються діючим федеральним законодавством і законами штатів. Організація і компетенція поліції кожного штату визначається законодавством штату, а тому в різних штатах однакові питання вирішуються по-різному. З точки зору територіальної юрисдикції, поліцейські органи штату обмежені його територією. Начальник управління поліцією назначається губернатором і йому підпорядковується.

Незважаючи на деякі відмінності, поліцейські органи штатів мають схожу організаційну структуру, що зумовлено завданнями: здійснення поліцейських функцій на території штату; охорона посадових осіб та його особливо важливих об'єктів; патрулювання автомобільних доріг; реєстрація автотранспортних засобів, видача водійського посвідчення та технічний огляд і інспекція автотранспорту; ведення криміналістичних експертиз; підготовка кадрів як для власних підрозділів, так і для інших департаментів штату. Тобто, система органів правопорядку США різноманітна, а кожен штат, кожне велике місто, а інколи й більш дрібний населений пункт, має своє поліцейське відомство, незалежне від інших.

Територіальні органи поліції в нашій державі утворює, ліквідує та реорганізовує Кабінет Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника поліції. Структуру територіальних органів поліції затверджує керівник поліції за погодженням із Міністром внутрішніх справ України. Штатний розпис (штат) та кошторис територіальних органів поліції затверджує керівник поліції. Керівники територіальних органів поліції призначаються на посади та звільняються з посад керівником поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України. Заступників керівників територіальних органів поліції призначає на посади та звільняє з посад керівник територіального органу поліції [4].

Поліцейським є громадянин України, який склав присягу поліцейського, проходить службу на від-

повідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції. Поліцейський має службове посвідчення та спеціальний жетон. Зразки та порямок видання службових посвідчень та спеціальних жетонів затверджує Міністр внутрішніх справ України. Основні обов'язки поліцейського: дотримання положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та присяги поліцейського; виконання своїх службових обов'язків, відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; повага й непорушність прав і свобод людини та ін. [7].

Поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів із метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції. Звертаючись до особи, або у разі звернення особи до поліцейського, поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук. Додаткові обов'язки, пов'язані з проходженням поліцейським служби в поліції, можуть бути покладені на нього виключно законом [4].

Поліцейська система США організаційно побудована відповідно до трьох рівнів державної влади, що історично склалися в країні: федерального, рівня штатів і місцевого. Її функціонування базується на концепції місцевої автономії, що передбачає широку децентралізацію влади, відносну самостійність органів управління в штатах і на місцях від федерації. Основні види поліцейських сил такі: федеральні поліцейські органи, поліція штатів, місцева поліція. Кожен із таких структурних підрозділів формально незалежний один від одного.

Основою поліцейської системи США є місцева поліція, яка зосереджує в своїх підрозділах майже три чверті особового складу поліцейських сил. У свою чергу, вона поділяється на окружну та муніципальну (міську) поліцію. Слід зазначити, що єдиної, чіткої і всебічної законодавчої регламентації організації та діяльності місцевої поліції США немає. Регламентацію тих або інших питань цієї сфери можна зустріти у безлічі нормативних актів штатів і місцевої влади, причому в більшості з них лише в загальній формі визначаються права й обов'язки поліції. Конкретні організаційні структури, завдання і напрями діяльності розробляються кожним окремим підрозділом і закріплюються у відомчих інструкціях, настановах і правилах, які фактично і є правовою основою організації і діяльності місцевої поліції. Природно, що розробка відомчих нормативних актів здійснюється під контролем органів місцевої влади. На другому рівні перебуває поліція штатів, організа-

ція і компетенція поліцейських формувань якої визначаються законодавством кожного окремого штату. На третьому рівні поліцейську систему представляє федеральна поліція. При цьому організаційно-функціональна будова поліції США характеризується відсутністю єдиного органу, який би в повному обсязі здійснював управління поліцейськими підрозділами у національному масштабі. Така специфічна ознака організації управління поліцією США суттєво відрізняє її не лише від організаційно-функціональної будови поліції Німеччини і Франції, а й Англії, у системі правоохоронних органів якої є МВС, функції якого, проте, мають децентралізований характер.

Як бачимо, ключова різниця в структурі, порядку створення й підпорядкуванні полягає у закріпленій на вищому законодавчому рівні формі територіального устрою. Унітарний устрій держави Україна й передбачає єдину систему, порядок формування та поширення повноважень на всю територію держави, тоді як у США принцип децентралізації спрямовує діяльність поліції до законодавства конкретного штату, на територію якого поширюються її повноваження.

Відповідно до статті 23, розділу четвертого Закону України «Про Національну поліцію» повноваженнями нової поліції є:

1) здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вжиття заходів із метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припинення виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень та ін. [4].

Законодавством США повноваження поліції визначено як права, передані державою чи муніципальним урядом реалізації законодавчого регулювання цивільних інтересів, захисту безпеки, здоров'я, і лише стосовно громадян, і навіть щодо превентивної діяльності у відношенні кримінальних злочинів, масових виступів, заворушень, що з ними. Обсяг повноважень поліції постійно поповнюється у зв'язку із закономірним процесом розвитку суспільства та появою нових вимог. Так, порівняно новими повноваженнями поліції можна назвати підтримання миру й безпеки, ліцензування окремих торгових операцій і фахової діяльності (приватна розшукова практика), регулювання відносин між громадськими спілками, корпораціями, регулювання безпеки видань про Закони Блакитного Неба (Blue Sky Laws). Останні пропагують запобігання споживацького ставлення

до природи, здійснюють контроль над дотриманням трудового законодавства та інших сфер регулювання, пов'язані з правами людини і громадянина. Сучасні поліцейські формування в США нерідко включають до свого складу підрозділи спеціального призначення (тактичні підрозділи, саперні бригади, використовувані для розмінування і знешкодження вибухових пристроїв).

Оскільки на сучасному етапі розвитку українського суспільства підвищення рівня правової освіти є нагальними, вважаємо за доцільне включення таких тем до навчальних програм нормативних та вибіркового правознавчих курсів усіх напрямів підготовки. Тому вважаємо за необхідне обговорення зі студентами як проблемних питань шляхом роботи в малих групах, в парах, застосуванням арсеналу інтерактивних методик, так і розгляд фактичного матеріалу на основі опрацювання текстів правових актів.

Основними формами роботи зі студентами вважаємо підготовку доповідей, публічних виступів, кейсів, складання порівняльних таблиць, термінологічних словників для вивчення такого матеріалу.

Включення інформації про новели українського законодавства у навчальні програми правознавчих дисциплін вищої школи дасть змогу покращити ефективність правоосвітньої діяльності та реалізувати ключові правовиховні завдання.

Висновки. Отже, підбиваючи підсумок, зазначимо, що для забезпечення стабільності внутрішньополітичного життя країни створена Національна поліція України відповідно до Закону України від 2 липня 2015 року. У нормативно-правовому акті вказано, що це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Провівши порівняльний аналіз правових статусів цих органів державної влади України та США, вкажемо на присутні відмінності, які закономірно виникають через різницю форм територіального устрою: унітарної та федеративної держав. Вкажемо, що, зважаючи на багаторічні традиції свого існування, поліція США має більш широке коло повноважень та оперативно реагує на виклики сучасності. Вивчення такого матеріалу в ході опанування правознавчих курсів вищої школи майбутніми фахівцями різних напрямів підготовки, використання комплексу заходів, форм активізації пізнавальної діяльності студентів створить умови для наближення до виховного ідеалу – формування правосвідомої особистості, котра спроможна зреалізувати свої права, належно виконати покладені на неї обов'язки, й здатна стати на захист своєї держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Асямов С.В. и др. Полиция зарубежных стран: система организации и опыт профессиональной подготовки кадров. – Ташкент, 2010. – 450 с.
2. Губанов А.В. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности / А.В. Губанов. – М.: МАЭП, 1999. – 288 с.
3. Закон України «Про міліцію». Закон втратив чинність на підставі Закону № 580-VIII (580-19) від 02.07.2015. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12>.
4. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page>.

5. Заросило В.О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В.О. Заросило; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2002. – 250 с.

6. Макаруч В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. Вид. 5-те, доп. – К.: Атіка, 2006. – 230 с.

7. Положення «Про Національну поліцію», затверджене 28 жовтня 2015 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248607704>.

8. Шалягин Д.В. Коммунальная служба местной полиции США / Д.В. Шалягин // Право и жизнь. – 1990. – 165 с.

9. Яковлев К.Л. Государственно-правовые основы организации правоохранительных органов зарубежных стран : [монографія] / К.Л. Яковлев, Е.И. Яковлева, О.Н. Яковлева. – М.: ИНФРА-М, 2011. – 160 с.

УДК 347.45/.47

ЩОДО ПРОЦЕДУРИ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

ON THE PROCEDURE OF CONCLUDING THE INSURANCE CONTRACT CIVIL AND LEGAL LIABILITY OF OWNERS OF VEHICLES

Зубкова Л.А.,

*здобувач кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Статтю присвячено дослідженню проблемних аспектів процедури укладення договору страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. У результаті аналізу наукової доктрини й цивільного законодавства України виокремлено етапи укладення договору страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, а також розроблено низку пропозицій щодо оптимізації цивільного законодавства України.

Ключові слова: страхування, договір страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, процедура укладення договору страхування, пропозиція укласти договір, істотні умови договору, форма договору.

Статья посвящена исследованию проблемных аспектов процедуры заключения договора страхования гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств. В результате анализа научной доктрины и гражданского законодательства Украины выделены этапы заключения договора страхования гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств, а также разработан ряд предложений по оптимизации гражданского законодательства Украины.

Ключевые слова: страхование, договор страхования гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств, процедура заключения договора страхования, предложение заключить договор, существенные условия договора, форма договора.

The article is devoted to research of problematic aspects of the insurance contract of civil liability of vehicles owners. An analysis of scientific doctrine and civil legislation of Ukraine stages of the insurance contract of civil liability of vehicles owners are singled, as well as a number of proposals designed to optimize civil legislation of Ukraine are done.

Key words: insurance, insurance contract of civil liability of vehicles owners, procedure for concluding the insurance contract, offer to conclude a contract, essential terms of the contract, form of contract.

Постановка проблеми. В умовах розбудови в Україні ефективної ринкової економіки й активних євроінтеграційних процесів поряд із вирішенням соціально-економічних, організаційних та інших проблем великого значення набуває вирішення проблем правового регулювання страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Ці питання мають не лише внутрішньодержавне, а й міжнародне значення, особливо з огляду на те, що страхування транспорту сьогодні є найбільшим і досить динамічним сектором ринку страхування, у межах якого громадяни всередині країни та під час виїзду за кордон заздалегідь страхують себе від несприятливих наслід-

ків на дорогах шляхом внесення грошових внесків до фонду спеціалізованої організації (страховика), а організація за настання вказаних наслідків виплачує страхувальнику або іншій особі обумовлену суму.

На сьогодні правове регулювання страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів в Україні здійснюється Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), а також низкою спеціальних законів, зокрема Законом України «Про страхування» та Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Водночас ці нормативно-правові акти не забез-